

## OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

**Názov práce:** *Etika starostlivosti v súčasnom zdravotníctve*

**Autor práce:** PhDr. Andrea Klimková, PhD.

**Odbor HIK:** etika

**Oponent:** Prof. PhDr. Viera Bilasová, CSc.

**Pracovisko oponenta:** Inštitút etiky a bioetiky FF PU v Prešove

**Aktuálnosť zvolenej témy:** Problematika starostlivosti v súčasnom zdravotníctve z hľadiska etickej reflexie je výsostne aktuálnou témou, zvlášť pre podmienky slovenského zdravotníctva. Problematika sa dotýka vzťahových súvislostí, ktoré majú v súčasnej spoločnosti aj všeobecný význam, a to z hľadiska kreovania medziľudských vzťahov chápaných v kontexte spôsobu a kvality života jednotlivca aj spoločnosti; téma súčasne otvára otázky dotýkajúce sa špecifickej sféry aplikovanej či profesijnej etiky v kontextoch zdravotníctva, čím získava svoj teoretický aj praktický význam. *Téma habilitačnej práce je aktuálna.*

**Splnenie sledovaného cieľa:** Autorka habilitačnej práce si stanovila ako hlavný cieľ analýzu etiky starostlivosti ako teoretické východisko či platformu pre aplikovanie do sféry zdravotníckej praxe. Postupnosť splnenia cieľa podriadila niekoľkým čiastkovým cieľom pri riešení stanovených zámerov - vymedzenie a analýza statusu etiky starostlivosti vo vzťahu k iným etickým teóriám (ako slabej normatívnej koncepcie); relevantnosť etickej teórie pre systém zdravotníctva a posúdenie prienikov etických a sociálnych faktorov v rámci sledovanej problematiky; význam a potreba morálnej praxe smerujúca k podpore dobrej starostlivosti. Splneniu cieľa zodpovedá aj zvolená štruktúra práce. *Možno konštatovať, že ciele v habilitačnej práci boli splnené.*

**Metódy spracovania:** Autorka uplatnila pri výskume problematiky historicko-diskurzívnu, konceptuálnu a obsahovú analýzu problému. Dominantne pracuje metódou reflexie, ktorá je výrazom jej etického/teoretického prístupu k zvolenej problematike. V rámci interpretácie kontextov v praktických/aplikovaných súvislostiach využíva analytickú metódu a metódu humanistickej interpretácie.

### ***Výsledky a prínos HP:***

Prítomnosť normativity v našom živote má mnohoraké podoby, ktoré vnímame ako regulátor nášho správania a medziľudských vzťahov. Súčasťou ľudského života sú však aj krajné či extrémne okolnosti a podmienky, ktoré si vyžadujú špecifické prístupy a spôsoby správania sa. Medzi nich patria okolnosti staroby, choroby, bolesti, utrpenia či iné existenciálne situácie, v ktorých je postoj a prístup druhého človeka výrazom humánnosti, ktorú spravidla považujeme za ľudskú prirodzenosť. Ambivalentnosť vzťahov a správania sa ľudí však často postaví človeka do situácií, v ktorých uplatnenie prístupov (pre nás často základných a samozrejmych), podlieha hodnoteniam, ktoré nenapĺňajú predstavu dobrého či správneho „ľudského“ správania sa. K týmto sprievodným fenoménom života patrí aj „starostlivosť“ ako výraz ľudského vzťahu, ktorý sa opiera o procesy spojené s konaním dobra, a to vo zvláštnych (extrémnych) podmienkach.

Týmto aspektom reálneho života sa venuje aj *Etika starostlivosti* ako teoretická koncepcia osobitného typu morálnej teórie, ktorá je výrazom špecifického prístupu k morálnym otázkam

v konkrétnych a zvláštnych životných situáciách. Táto normatívna etická koncepcia je súčasne známa svojím prepojením s morálnou praxou, ktorá je výrazom etického myslenia, rozhodovania, konania i kultúry v určitých kontextoch. Autorka habilitačnej práce sa venuje nielen jej teoretickým východiskám, ale predovšetkým možnostiam ich praktickej interpretácie a aplikácie v podmienkach (slovenského) zdravotníctva. Upozorňuje na potenciál tejto etickej koncepcie, ktorý spočíva predovšetkým v prepojení morálnej teórie s konkrétnou etickou praxou.

Do centra pozornosti sa dostáva pojem starostlivosti, ktorého vymedzenie má svoje filozofické zdroje a východiská. S touto tradíciou „starosti“ o seba, o dušu či o človeka sa možno v rôznych podobách stretnúť už v dejinách filozofického myslenia. Etika starostlivosti opiera reflexiu pojmu starostlivosť o pojem skúsenosti, ktorá je ontologicky ukotvená vo vzťahoch. Autorka správne upozorňuje na *epistemické rozdiely v teoretickom myslení a normatívnom zdôvodnení prístupov k riešeniu problematiky starostlivosti, a to v kontextoch komparácie s inými etickými koncepciami rezonujúcimi v zdravotníckom priestore* (etika cnosti – deontologická etika). Dôraz na skúsenosť ako súčasť života otvára možnosti poznať, čo je morálne žiadúce, poznať pozitívnu hodnotu emócií a súčasne prekročiť mieru jedinečnosti/konkrétnosti a vnímať ju aj ako univerzálnu, ako súčasť dobrej skúsenosti v sociálnom kontexte, vrátane zodpovedajúcich praktík orientovaných na princíp vzájomnosti.

Autorka práce si uvedomuje špecifickú feministickú platformu prístupu k problematike starostlivosti v tejto etickej koncepcii, ktorú jednak rešpektuje, ale súčasne ju v svojom hodnotení prekračuje v záujme jej vhodného komplexnejšieho aplikovania do zdravotnej (aj sociálnej) praxe. *Dôraz na hodnotové rámce majú v medziľudských vzťahoch hlbší zmysel, a to v tom, že sú vnímané ako súčasť sociálnych aktivít a nielen ako svojbytná ženská skúsenosť. Stávajú sa súčasťou vedomej reflexivity sociálnej reality vrátane jej štruktúr, a v tom možno vidieť podľa autorky práce aj potenciál etiky starostlivosti a jej význam pre zdravotnícku (sociálnu) prax.*

V kontexte úvah nad „empirickým“ (praktickým) obratom sa etika starostlivosti posúva viac k praktickým sféram uvažovania o starostlivosti. Nehľadá odpovede na otázky „ako“ realizovať vzájomné prepojenie a pomoc, ale sústreďuje pozornosť na ich zmysel a záujem o človeka ako o spolučloveka (Buber), z čoho rezultujú maximy správania opierajúce sa o hodnoty ako o štandardy/normy. Na základe týchto východísk navrhuje habilitantka určitý *integratívny model* etického prístupu, ktorý vníma fenomén starostlivosti ako aktuálnu sociálno-morálnu prax, ktorá zasahuje a preniká do sféry zdravotníctva (pomocných profesií) aj do sociálnej sféry. Z uvedeného vyplýva nielen *prienik zdravotnej a sociálnej starostlivosti, ale predovšetkým dôležitosť vymedzenia ich špecifik a podôb, a to vo vzťahu k človeku ako pacientovi, ktorý si vyžaduje v kontexte procesu „cure“ zdravotnú starostlivosť, ale súčasne sa stáva klientom, ktorému je nevyhnutné paralelne poskytovať aj sociálnu starostlivosť „care“*. V praxi poskytovania starostlivosti sa ukazuje reflexia tejto väzby ako problém, ktorému je potrebné venovať náležitú pozornosť, a to v teoretickej aj praktickej rovine predovšetkým v priestore zdravotníctva.

### **Záverečné hodnotenie**

Predložená habilitačná práca je výsledkom výskumu problematiky, ktorá má závažné spoločenské konzekvencie. Etická reflexia morálnych problémov v zdravotníckej praxi patrí k tým spoločenskovedným problémom, ktoré prispievajú k integrite spoločnosti a sú výrazom jej étosu. V práci sa možno stretnúť s produktívnou analýzou etickej koncepcie starostlivosti, ktorú možno považovať za jedno z relevantných východísk aj pre prax slovenského zdravotníctva. Habilitantka preukázala teoretické znalosti a uplatnila vhodné metódy výskumnej práce; súčasťou spracovania témy je potenciál jej aplikovania do reálnej zdravotníckej (sociálnej) praxe. Predložená habilitačná

práca súčasne potvrdzuje dôležitosť a význam spoločenskovedných skúmaní aj z pohľadu potrieb súčasnej praxe a ich spoločenského úžitku či efektivity.

#### Otázky:

1. Posun od liečby k starostlivosti si v zdravotníckej praxi vyžaduje špecifickú pozornosť, a to v súvislosti s diferencovaným prístupom k obom ako súčasť konkrétnej morálnej praxe. Aké „nové“ podoby normativity sa ponúkajú/žiadajú v možnom prieniku etiky starostlivosti a etického princípalizmu či etiky cnosti v rámci integratívneho modelu ako určitého hybridného teoretického východiska?
2. Dôraz na hodnotové rámce je základom praktického uvažovania a racionálnej maximy správania sa k druhým, ktoré nemožno redukovať len na procedurálne postupy inštrumentálnej povahy. Príčiny správania spočívajú v dôvodoch a motívoch aktérov, a teda existuje predpoklad aj ich rekonštrukcie a posúdenia. Ak sú motívom praxe emócie a ľudská skúsenosť, aké miesto a dôležitosť patrí racionálnemu zdôvodneniu a morálnym súdom v procese morálneho hodnotenia?

Habilitačnú prácu *Etika starostlivosti v súčasnom zdravotníctve* autorky PhDr. Andrey Klimkovej, PhD. **odporúčam** prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe a habilitačnej prednáške **odporúčam** udeliť vedecko-pedagogický titul docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **etika**.

V Prešove, 13. apríla 2022

Prof. PhDr. Viera Bilasová, CSc.